

Bokessay

Eva Illouz (2012). *Why Love Hurts. A Sociological Explanation*. Cambridge: Polity Press, 294 sider.

Michael Seltzer og Marit Haldar

Introduksjon

At det blir gitt ut en bok i 2012 om romantiske relasjoner skrevet av en amerikanskutdannet sosiolog, kan forbause noen, men det bør ikke overraske dem som er kjent med sosiologiens historie i USA. Eva Illouz' "Why love hurts: A Sociological Explanation" passer godt inn i en omfattende forskningstradisjon i USA. Patricia Wilner (1985) har dokumentert dette i en analyse av *American Sociological Review*, det offisielle tidsskriftet til *The American Sociological Association*. Hun fant at bare fem prosent av artiklene som ble publisert mellom 1936 og 1983, berørte temaer som gjaldt kapitalisme, arbeidsledighet, fremvekst av fascisme, andre verdenskrig, den kalde krigen, bevegelser for sivile rettigheter, utfordringer for det patriarkalske hegemoni, Vietnamkrigen og globale anti-imperialistiske bevegelser. Wilners viktigste oppdagelse var at temaet "livspartnervalg" fikk størst akademisk oppmerksomhet i løpet av disse fem tiårene med sosial endring og uro.

Det vil likevel være feil å knytte denne ensporete interessen for ekteskapsvalg utelukkende til et politisk undertrykkende klima ved amerikanske universiteter i denne perioden. En langt mer sannsynlig forklaring på dette snevre fokuset på intime personlige affærer og mangel på interesse for sosiale strukturelle fenomener er å finne i fremveksten av det C. Wright Mills (1959) beskrev som "abstrahert empirisme". Han advarte mot dette og mente sosiologien på denne måten la til rette for en sterkt framvoksende *isme* som han kalte "psychologism". Denne formen for forklaring, hevdet han, hvilte på

en eksplisitt metafysisk fornektelse av sosiale strukturers eksistens (1959:67, fotnote 12). Sosiale strukturer blir redusert til en idé om at kunnskap om en rekke enkeltpersoner og deres miljø kan summeres til kunnskap om sosial struktur. Som en motvekt til dette påpekte Mills betydningen av å omskrive personlige problem til allmenne saker (1959:8). Ved en dialektisk konseptualisering av struktur og handling kan sosiologien hjelpe kvinner og menn til å se sosiale strukturers betydning for det indre liv (1959:5) – få dem til å se sammenhengen mellom historie og biografi (1959:6).

Det er nettopp denne forbindelsen mellom biografi og sosial historie Eva Illouz satte ord på i sin doktoravhandling fra 1991 om den politiske kjærlighetsøkonomien. I de følgende to tiårene har hun fortsatt å bruke sine akademiske ferdigheter til å bygge en sosiologi om senmoderne følelser. I sin "Oprah Winfrey and Glamour of Misery" (2003), og deretter "Cold Intimacies: The Making of Emotional Capitalism" (2007), tett etterfulgt av "Saving the Modern Soul: Therapy, Emotions, and the Culture of Self-Help" (2008), har Illouz forsøkt å gjenskape et teoretisk perspektiv på følelseslivet til kvinner og menn i C. Wright Mills' ånd. Med utgivelsen av "Why Love Hurts: A Sociological Explanation" (2012), bringer hun leserne inn i en politisk-økonomisk forståelse av romantiske relasjoner som hun introduserte i sitt doktorgradsarbeid. Hun er like kontroversiell som Mills var. For også i dag omskrives strukturelle forskjeller til personlige problemer i stor skala. Intimitetsindustrien vokser stadig. Sosial ulikhet blir behandlet i terapirommet som aldri før.

I sin nye bok oppnår Illouz å sette personlige hendelser i forbindelse med sosiale strukturer ved hjelp av et imponerende mangfold av kilder. Hun viser det i sosiologisk teori og forskning og i funn fra egne forskningsintervjuer med middelklassekvinner og -menn i Europa, Israel og USA. Boken hennes er dessuten fylt med eksempler og illustrasjoner hentet fra terapirommet, TV, poesi, nettdating-sider, populærmusikk, biologi, filosofi, sosialantropologi, facebook-statuser, filmer og skjønnlitteratur, særlig biografier. Den kunnskapsmosaikk Illouz skaper for sine lesere, gir sterke assosiasjoner til Erving Goffmans måte å illustrere poenger og støtte påstander på i sine sosiologiske verker. I Goffmans artikler og bøker kommer Sigmund Freud, Georg Simmel, George Orwell og Lawrence of Arabia tett på Blackjack-spillere, psykiatriske pasienter, prester, halliker, sjøfolk, nonner og hoffmenn til konger – selv norske (f.eks Goffman 1959, 1967). Illouz viser et tilsvarende talent når hun utforsker kjærligheten og dens tilhørende smerter. I løpet av noen få sider introduserer hun for sine

lesere Emma Bovary, Axel Honneth, J.M. Coetzee, Benedict Anderson, Balzac, ulike selvhjelpsguruer og internettbloggere samt Carrie og venninnene fra serien *Sex og singelliv*. Som leser blir man stadig overrasket over hvordan hun vever sammen sosiologiske, psykologiske og filosofiske teorier med artikler fra dameblader, utdrag fra tv-serier, og brev til og svar fra forferdelige tanter.

Markedskjærighet

I den aller første episoden av TV-serien *Mad Men*, knuser Don Draper kynisk en annen karakters illusjoner om romantikk ved å erklære:

You mean love, you mean the big lightning bolt to the heart, where you can't eat, you can't work – you just run off and get married and make babies. The reason you haven't felt it is because it doesn't exist. What you call love, was invented by guys like me, to sell nylons.

Om vi skal tro Illouz, er det svært lite å bli sjokkert over i Drapers erklæring. Som en mann som har som levebrød å få oss til å ønske varer av alle slag, står han i tett forbindelse med det romantiske marked, som, ifølge Illouz, har en nøkkelfunksjon i driften av senmodernitetens kapitalisme. Hun hevder frimodig:

... my aim is to do for love what Marx did for commodities: to show that it is shaped and produced by concrete social relations; that love circulates in a marketplace of unequal competing actors; and to argue that some people command greater capacity to define the terms in which they are loved than others (s.4).

På den måten prøver hun å vise at vi, når vi elsker og opplever kjærlighetens smerter, gjør dette i situasjoner som er strukturert av et bestemt sett sosiale og kulturelle forhold. Ved å utforske disse situasjonene tar hun del i Marx' argumentasjon mot å forklare alt "ved viljen til berørte personer".

Et tema i boken er endringer i kjærlighetssmerter de siste hundreårene. Illouz påpeker imidlertid at romantisk elendighet alltid har vært med oss. Enda mer enn selve kjærligheten er nok kjærlighetens smerte og lidelse det eldste levende temaet i prosa, lyrikk og musikk. Likevel viser hun i bokens første kapitler at kjærlighetens smerter i dagens europeiske og nord-amerikanske

samfunn er innrammet, tolket og opplevd på en måte som er radikalt forskjellig fra hva den var tidligere på 1900-tallet og bakover. Ifølge Illouz forandrer kjærlighetssorgen seg i takt med den allment desillusjonerte og stadig mer rasjonelle samfunnsutviklingen som Weber påpeker og Polanyi (1944) videreanalyserer. På en måte beskriver hun de store kjærlighetstransformasjoner med Marx' berømte maksime: "All that is solid melts into the air" (Marx & Engels 1888).

Når det gjelder kjærlighetsvalg, tar Illouz opp et ganske velkjent tema, at valget av ekteskapspartner var sterkt begrenset tidlig på 1900-tallet og bakover. Ens partner kom med all sannsynlighet fra den samme samfunnsklassen, den samme byen eller det samme nabolaget. Livspartneren ble gjerne valgt ut fra ønskene til den samfunnsgruppen man tilhørte. Det var det direkte sosiale presset mer enn den andre personens sjarm, skjønnhet og personlighet som satte grensene for valg. I løpet av denne perioden ble smerte produsert av ensidig kjærlighet og avstandsforelskelse. Tapet av en elskede ble forstått som givende for den lidende, og det å erfare en slik form for smerte ble regnet som moralsk oppløftende. For Illouz gir 1900-tallets romaner av Jane Austen og Edith Wharton et stort utvalg av illustrasjoner på slik nobel kjærlighet.

Med fremveksten av moderniteten ble menn og kvinner på mange måter frigjort fra de strengt begrensende sosiale konvensjonene som regulerte relasjonene deres tidligere. Da rurale samfunn med tett sosial kontroll ble erstattet av urbane samfunn med distanseringens frihet, ble mulighetene for kvinner og menn til å engasjere seg i romantiske relasjoner betraktelig utvidet. Dette førte til en ny arkitektur og økologi av valg. Et stort antall partnere ble tilgjengelig for både menn og kvinner med mulighet til å velge fritt, basert på vilje og følelser. Selv om hun ikke viser til metaforen om kapitalismens kjøpesentre fra slutten av det 20. århundre, er hennes beskrivelse av hva som ser ut til å være ubegrensede romantikkmuligheter for kvinner og menn, svært lik arkitekturen av varesortiment utstilt i kjøpesentrenes hyller. Kanskje kommer hun nærmest dette når hun beskriver internett-dating:

The internet places each person searching for another in an open market in open competition with others, thus radicalizing the notion that one can and should improve one's romantic condition and that (potential or actual) partners are eminently interchangeable (p.183).

Nyliberal kjønnet kjærlighet

Illouz får også fram en annen og viktig funksjon ved kjærligheten i den premoderne perioden. Den gjelder kvinners og menns forhold til familien. Selv om valget av livspartner var strengt kontrollert og patriarkatet regjerte, understreker Illouz at kvinner og menn nøyte en form for funksjonell og affektiv likhet på noen nøkkelområder i familielivet, i rollene som ektemann og kone. Begge realiseres gjennom en lidenskap for barn. Menn beviser sitt maskuline egenverd ved å unnfange etterfølgere, mens kvinner stolt utstiller sin feminitet og unike verdi ved å produsere og bære frem barna.

Illouz viser til flere dysfunksjoner ved de emosjonelle ulikhetene for kvinner og menn i den nye markedsorienterte kjærlighetsordningen. I motsetning til tidligere tider er familien nå mer valgfri for mange menn, som heller får sin følelse av maskulinitet og egenverd bekreftet ved å være singel samt ved å konkurrere om suksess i et hensynsløst arbeidsmarked. For mange kvinner er fortsatt rollen som hustru og mor en viktig del av deres identitet og følelse av egenverd. Deres valgmulighet blir ytterligere begrenset av aldring og biologi. Mannen som ønsker seg familie, har tiden på sin side. Han kan prøve ut relasjoner med flere partnere før han velger en mor til sine barn, og han kan skifte ut den første og sette i gang på nytt til langt ut i alderdommen. Kvinnen, på den annen side, er utsatt for et betydelig og ekte biologisk trykk før hennes fruktbare år er forbi. I kvinnens søken etter den rette partner møter hun stadig menn som er engasjert i å bekrefte sin manndom og egenverd i kapitalismen – ved å leve et singelliv og å være emosjonelt løsrevet fra sine seksualpartnere.

Når disse to aktørene med motsatte motiver møtes i det nyliberale seksual- og følelsemarkedet, frigjort fra begrensningene og konvensjonene fra fortiden, skapes det for begge parter, men hovedsakelig for kvinner, en kronisk tilstand av skuffelse og misnøye. Om man omarbeider Bourdieus (1996) begrep om symbolsk vold til et som også involverer emosjonell vold, hevder Illouz at kvinnen underordner seg ved et større følelsesengasjement enn mannen, samt ved et ønske om eksklusivitet. For mannen finnes det to måter å unngå engasjement. En måte innebærer en for stor lidenskap på et marked med overflod av partnere man ikke klarer å velge mellom. Den andre innebærer et manglende ønske om å delta i forhold. I den første formen er problemet overdose av lyst, i den siste er det mangel på lyst. Illouz flytter med dette oppmerksomheten bort fra psykologiforklaringer som dem vi finner i selvhjelps litteratur. Målet hennes er å vise at det er de svært virkelige

strukturelle forholdene som spiller den sentrale rollen i å bestemme romantiske forhold i moderne, vestlige samfunn. Kjærlighetskapsitalisme utgjør et av to store temaer i boken hennes. Det andre temaet er kolonialiseringen av kvinners livsverden.

Selvovervåking av den kvinnelige psyke

Illouz mener at lidenskapen og spontaniteten er i ferd med å forsvinne fra kjærligheten i nyere tid. De er blitt erstattet av en gjennomgripende, beregnende og svært sofistisert rasjonalitet på jakt etter å maksimere egne muligheter på kjærlighetsmarkedet (s.182). Maksimeringen gjøres mulig av teknologi. Internettets dating-sider hjelper kvinner og menn på jakt etter romantiske forhold i stor skala. Et vell av potensielle partnere gjøres tilgjengelige. Internett legger til rette for en rasjonell og gjennomførbar måte å omregne et enormt felt av partnere til mindre selektive grupper. En superrask teknologi gjør en effektiv, kalkulert og forutsigbar kjærlighetsrasjonalitet mulig, en kjærlighet tilpasset Webers og ikke minst Habermas sin modernitet. Illouz viser hvordan internett-dating kolonialiserer kjærlighetslivet. På nettstedene gjør kvinner og menn seg til markedsvare. De blir en Don Draper som forsøker å selge seg selv ved hjelp av pågående reklame og markedsføring.

Illouz påpeker at vi har fått en omfattende image-industri som tjener store penger på å hjelpe menn, men fortrinnsvis kvinner til å bli mer attraktive på markedet. I dag kan man velge fra en rekke image-styrkende tjenester som botox-injeksjoner, plastisk kirurgi av alle slag, sminke, treningsstudioer, personlige trenere, moterådgivere, personlige shoppere og frisører, bare for å nevne noen. Det som kanskje er den mest alvorlige konsekvensen av denne industrien, er at kvinner og menn i møte med seg selv og hverandre, uunnværlig vil bli skuffet. I hverdagen svarer ingen til den andres ideal, og enda mindre til sitt eget. Moderne kjærlighet gjør vondt.

Gjennom en detaljert undersøkelse av det hun betegner som kulturell skuffelsespraksis, konsentrerer Illouz oppmerksomheten på dem som er mest rammet av skuffelse i kjærlighet. I de avsluttende kapitlene forklarer hun hvorfor skuffelser i romantiske relasjoner er så ødeleggende for kvinner. Kvinner føler de mest intense smerter når forhold går til grunne, fordi kjærlighet for dem er mer enn et kulturelt ideal, det er et grunnlag for selvet (s. 247). Til tross for all den omtale endringer av kjønnsroller i Vesten har fått siden 1960-

tallet, er kvinner fortsatt sosialisert til å ta på seg skylden når romantiske forhold mislykkes.

I dag er det en massiv og voksende industri beregnet på kvinner preget av selvbebreidelse for forholdets problemer. Når hun ikke kan få svarene fra endeløse samtaler med sine venninner, kan hun kjøpe råd fra en rekke forholds-spesialister som er villige til å finne kildene til hennes feil og problemer. Fremtredende blant disse ”battery of experts” som Illouz kaller dem, er psykologiske rådgivere, partereapeuter, skilsmisseadvokater og meklingsspesialister (s. 2). Mangler kvinnene økonomiske ressurser til disse typer av tjenester, kan de alltid få billigere råd fra hundrevis, om ikke tusenvis, av selvhjelpsbøker, brosjyrer og nettsteder som tilbyr hjelp. Illouz hevder at disse hjelpeinstansene finner hovedgrunnen til problemene i kvinnens egen psyke: Hadde hun en vanskelig barndom? Ble hun ignorert eller forlatt av sine foreldre? Har hun gått glipp av verdifulle lærdommer om hvordan tiltrekke seg menn? Kjenner hun triksene for å holde flammen oppe hos partneren sin også til hverdags?

Ved å utforske råd gitt av dagens selvhjelpsguruer, viser Illouz at mye av arbeidet kvinnene gjør, bare resirkulerer og forsterker følelsene av den selvbebreidelse de hadde da de oppsøkte hjelperne. Illouz hevder at kvinner er uopphørlig engasjert i å overvåke seg selv på jakt etter svakheter og mangler i psyken. Tiår før Foucault lanserte sin teori om selvovervåking og selvkontroll, var denne praksisen fast etablert i dameblader og bøker som ga kjærlighetsråd til kvinner. Illouz hevder at den dominante læren om kjærlighet i vår tid går ut på at skuffelsene vi ustanselig opplever i våre romantiske forhold, skyldes mangler, feil og dårlig utviklede aspekter ved vår egen psyke. I sitt siste kapittel erklærer hun at boken er et forsøk på å motvirke den rådende oppfatningen at menn er psykologisk og biologisk ubrukelige til å forplikte seg, og at kvinner vil få det bedre ved å endre sin psykiske desperasjon etter å beholde kjærligheten (s. 245). Hennes budskap er klart: Mens kvinner uavlatelig har vært målet for en industri av psykologisk selvutforming, skyldes emosjonelle lidelser, riktig nok på komplekse måter, organiseringen av økonomisk og politisk makt (s. 239).

En samtidsmedisin

I en rosende omtale av Illouzs bok, har Axel Honneth (udat.) beskrevet den som en ”milepæl i forskning om endrede mønstre for kjærlighet og ekteskap”.

Hvis vi sier oss enige i dette, må vi gjøre det med et forbehold. Dette arbeidet har også svakheter, og det er mulig å peke på grove utelatelser. Illouz har påfallende lite å si om homofile og lesbiske relasjoner. Innledningsvis nevner hun noen forskjeller og likheter mellom homoseksuelle og heteroseksuelle relasjoner, men dette blir tomme fraser som ikke følges opp. Utelatelsen svarer dårlig med hennes påstand om universaliteten av hennes funn om romantiske forhold i senmoderne samfunn.

En annen svakhet ved boken er at den generaliserer fra et middelklasseperspektiv. Dette er en vesentlig mangel i en bok som tar sikte på å gi utstrakt og god empirisk dekning for sine påstander. Det ser ut til at Illouz helt ignorerer ideen om at romantiske forhold kan være ulike avhengig av samfunnsklasse, etnisk bakgrunn og seksuell orientering. Til tross for hennes omfattende kunnskap og gode evne til å veve sammen forskning fra mange kilder, svikter Illouz i å rette det sosiologiske blikket utenfor en privilegert krets. Store befolkningsgrupper som ikke hører hjemme i denne kretsen, blir usynlige i analysene hennes. Vår kritikk ville imidlertid ha bortfalt om hun hadde tydeliggjort sin avgrensning bedre: At hun har utforsket den vestlige middelklassens heteronormativitet.

Boken har flest sterke sider. Illouz har på en overbevisende måte klart å sette personlig tiltrekning, seksualitet, romantikk og smerte i forbindelse med strukturelle forhold som påvirker våre emosjonelle liv. Hennes beretninger om vår tids kjærlighet og dens pris, overskrider de enkle forklaringene som er presentert i det vell av litteratur som eksisterer om valg av livspartner. Dette er en bok om kjærlighetens pris for kvinner og menn, hvor deres følelsesliv i økende grad blir kolonisert og dominert av kapitalistisk forbrukerkultur. Ved å gjøre sosiale og kulturelle ordninger synlige for sine lesere har Illouz kommet langt i å vekke Mills sosiologiske fantasi opp fra dvalen. Hun viser at det fortsatt er behov for at sosiologer gjennomskuer psykologiens forklaringer, og utforsker virkningen av historiske og strukturelle endringer på våre emosjonelle liv.

Referanser

- Bourdieu, P. (1996). *Symbolsk makt*. Oslo: Pax.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York, NY: Anchor Books.